

FJELL OG VIDDE

Gløtt fra landmålerlivet

Erling Bjørstad

X. GRENSE- JAKOBSELV

Langs Jakobselv på grensen mot Finland strekker der seg fra Ishavet og sydover en flere mil lang skogsdal. I aller egentligste forstand er den landets ytterste grensebygd mot øst og hører så å si orienten til om ikke oppfatningen så sterkt lot seg dominere av de høye breddegrader. Mot Ishavet åpner dalen et skålformet gap som er skyllet fullt av sand og kjedsomhet, men sydover ligger den som et mørkt band mellom myke, vikende åskammer. På værharde knauser ytterst i havgapet står landets siste riksrøys på den ene siden av elven og et lite kapell på den annen, begge som markerte utposter for våre territoriale og kulturelle interesser. På sandsletten innenfor ligger et tollhus og en liten prestestue, men ellers ser dalen helt ubebodd ut. En mils vei innenfor kysten er der imidlertid en hel grend av vakre, velstelte gårde. De er ryddet og bygget av trøndere og gudbrandsdøler i løpet av de siste 100 år, og så sterk er motsetningen mellom den kalde, nakne kyststripe og den frodige velstelte grenden innenfor at man tror seg hensatt til en lun, skogkranset østlandsbygd. Ennu en mils vei innover finnes der utslåtter, hamninger og andre spor etter folks og fers ferd, men senere ligger dalen øde og urørt og synger villmarkens evige sang.

Som et ledd i grensetraktaten mellom Norge og Finland etter Dorpatfreden skulle denne dalen kartlegges ved et norsk-finsk samarbeid i forbindelse med en fullstendig grenseoppgang mellom de to land. Etter å være kastet iland på den værharde kysten fra en Petsamobåt var det godt å finne veien inn i den lune, lyse prestestue, som jeg i riktig tid og hos de rette offisielle myndigheter hadde sikkert meg bruksretten til. Det var ikke til å

unngå at den i mangtog meget måtte forandre utseende, da instrumenter og utstyr var bragt inn, og mine medhjelpere hadde funnet sig sengesteder og lagerrum for sine mangfoldige og uensartede pakkenellikker. Men den var enkelt utstyret og praktisk for formålet, og da splittflaget vaiet fra flaggstangen som et svar på det blåhvite på den anden side av elven, var vi snart besjelet av den optimisme som ialfall bør beherske en ved begyndelsen av ethvert arbeide.

Imidlertid måtte det ha været et hull i det administrative etterretningsvesen, ti sognepresten i Sør-Varanger, som faktisk var den eneste direkte interesserte hadde intet hørt om de truffne arrangements og inntraff et par dager senere sammen med distriktets politimester for å tilbringe en hyggelig weekend i den lille prestestuen. Stuens okkupasjon og noe derangerte utseende tendte hos sognepresten den hellige vrede, som etter sigende ikke skal stride hverken mot kallet eller mot forskriftene. Imidlertid var den i sine yttringsformer såvidt jordisk at politimanden ikke uten uro nærmest øynet en tragedie bak den sansynlige utvikling. Bak geistlighetens rygg oppsøkte han mig derfor i terrenget og tilholdt mig på det innstendigste ikke å krysse prestens veie sålenge han befant sig i sin nuværende sindstilstand. Selv skulde han forsøke å gjøre hans opphold på stedet så kort som mulig. Da jeg skjønnte det var alvor bak ordene, og dertil fikk høre at presten var norgesmester i ett eller andet, som hadde med muskelutfoldelse å gjøre hadde jeg intet imot i ett og alt å rette mig etter politiets anvisninger. Men tilfellet bragte adskillig forvirring inn i mine tidligere forestillinger. Hittil hadde jeg ansett sinte okser som den største fare for min selvbestemmelsesrett og en forholdsvis fri utfoldelse av mitt enkle liv. Nå måtte disse deklasseres til en farestørrelse av lavere orden, ti de var jo nesten som lam å regne for sammenlignet med prester av samme gemytt. Selv i store flokker hadde nemlig de firbente ikke i noe tilfelle oppnådd mere enn å tvinge meg til ufrivillige tidsspillende bevegelser, mens en enkelt prest nå med et eneste snøft hadde fordrevet meg og gjort en hjemløs og fredløs av meg midt under utførelsen av et internasjonalt verv. Utviklingen hadde revet en dyp flenge i min tidligere optimisme, men i min dypeste ve kom jeg til å huske på at Hans Nielsen Hauge og annet bra folk også var blitt jaget av prester og hadde lidt for deres skyld. I dette gode selskap begynte banstrålen å miste sin kraft og en ren fornuftsmessig vurdering å gjøre seg gjeldende. Jeg

innså da at det er opplevelsen av uforutsette hendelser som skaper de kloke, livserfarne mennesker som ikke uten videre skuer hunden på hårene, fanten på fillene eller tror det stikker en Guds mann i hver eneste prestekjole. Og forsåvidt kunne presten allikevel godt være et redskap for en høyere styrelse.

Såsnart farvannet igjen var sikkert ble prestestuen evakuert og etter en rask forbrødring med finnene i ramsterk vodka ble vi enige om en deling av arbeidet slik at finnene overtok den nederste bebyggede delen av dalen og vi den øde ubebodde. De blåhvite hadde nemlig funnet et fredelig logis hos en skjegget russer og hadde heller ikke teltutstyr med som gjorde dem uavhengig av fast bebyggelse. Fordelingen var også rent følelsesmessig velbegrunnet.

Under flytningen innover nådde vi første dagen til den øverste gården i dalen. Innenfor den store utmåling var oppdyrkningen ennu beskjeden, men husene var ruvende nokk formentlig i tilpasning til den fremtidige utvidelse av de grødegivende områder. At utviklingen var forutsett med tillid skjønnte vi ennu bedre da vi etterhvert fikk et samlet overblikk over familien. Aldri har jeg sett en slik velsignelse. Jeg erindrer ikke lenger om det var 12 eller 14 barn, men fra den minste i vuggen til den største i slyngelalderen var der ikke et markert hopp eller brudd i evolusjonen. Og velsignelsen var ikke bare tilstede i antallet, den lå også i lubne kropper og sunde smilende ansikter. Hvorledes der under disse forhold kunne skaffes husrum og sengeplass til meg og mine to assistenter er av de gåter som bare kan løses av de få mennesker forhøvet intet er umulig. Selv innbiller jeg meg at det måtte være en unge i hver hylle og hvert skap og at de minste måtte henge på knagger på veggene i hensiktssvarende innretninger. Iallfall hadde vi bestestuen for oss selv. Værelset var beskjedent og tett møblert og i og omkring de tilspikrede vinduer var der blomster og guirlandere og nips og bibelsteder slik som vi så ofte finner i de gode hjem i landet vårt. Sm den første morgenfriske hilsen til en ny dag fikk vi i disse omgivelser og i denne atmosfære servert rømmegrøt på sengen kl. 6 om morgenen. Det som øyet oppfattet var imidlertid bare et smørlag der som en ny syndflod hadde skyllet over den ganske grøt. Hva der i senere tider ville ha vært en gastronomisk nytelse ble under de forhånden værende forhold til en prøvelse på sjelens storhet. Selv Olaf anla den minen som ellers var forbeholdt de

stunder i livet som krevet store avgjørelser eller åndelig kraftanstrengelse. Men gjestevenskapets love er ukrenkelige og med dødsforakt styrtet vi oss ut i det gule hav og fant både grøten og bunnen.

Det var på solid materielt grunnlag og med ny tillid til menneskers hjertelag og hjelpsomhet at vi med to kløvhester fortsatte ferden innover dalen. På myr- og utslåtter sto der sprikende rajer som snart skulle bli høystakker, og her og der førte tråkk ned til elven til gode fiskeplasser. Men snart forsvandt også disse siste spor av menneskers ferd og virksomhet. Ennu en mils vei fortsatte vi innover. Det gikk lett og raskt i det myke og gresslendte terreng mellom glisne bjørkestammer, og snart kunne vi kløve av og reise leiren ved en vid elvlone hvor skogen sto som et lunende og lysende hegn om en liten gresslette med et dryss av blomster. Engelskgammen hette stedet og navnet tydet på at det var en eller annen angelsachser som hadde vært den første her også. Men iallfall var vi de neste, ti gammen var råttan og nedfallen og blomsterdryssset, gresset, skogen og krattet hadde dette uberørte over seg som ikke kan beskrives, men bare føles.

I dalbunnen lå elven som en krocket strek i et bredt åpent far. Den skimret i alle farger etter strømm og belysning, og i de svarte kulpene kunne kvellsolen legge rare buktede sølvstriper. Det var som regel en mørk, døv sjo i elven, men plutselig kunne den synge med en lys boblende tone når værdraget snudde. Det kom uventet og overraskende og føltes som et slag mot øret.

I de slake dalsider gikk bjørkeskogen høyt tilfjells, nederst med rankvoksne hvite stammer og øverst som glisne, vridde og knudrete busker. De delte her skjebne med alle som på harde utposter er så opptatt med å berge livet at de mister holdningen. Men mot himmelen lå fjellskrenten med renmosen som en hvitlysende strek.

Og villmarken suste og sang. Det føltes som en hjemlig trygghet når rypemor med ungstroen etter seg trippet gjennom gresset og endene laget ploger i vannet eller klumpet seg sammen i sivet og bragte uro i dette, og det kjentes som en materiell beroligelse når storfisk vaket og laget ringer i de svarte kulper. Det var lengsel i grågåsens vare flukt og vemot i villsvanens sang, men i faret etter brede bjørnelabber lå hele storskogens og fjellødets dunkle mystikk. Det var selve bamseheimen vi var kommet inn i. Tråkk og veier i myr og gresslier og legrer og bossoer røbet dens vei og gjerninger.

Vi luktet på faret som gamle jegere og ante et møte bak hver en busk. Men i løndom trakk vi et lettelsens sukk fordi den ikke hilste på oss.

Ved siden av arbeidet var det dog laksen som opptok oss mest. I manglende forutseenhet hadde jeg ingen anelse om at elven var en av landets rikeste lakseelver, og mitt garn- og stangutstyr var ikke i noen henseende beregnet på annet enn ørreter av middels størrelse. Mye av det var også temmelig slitt og medtatt.

Det følte derfor som en sjokkvirkning da mitt første forsøk med stangen resulterte i at en laks på 6-8 kg grådig hugg i og lot seg kroke. Det var mitt første møte med laksen, og det gikk som en frysning gjennom meg da jeg fikk et gløtt av den. Jeg tror neppe jeg la noensomhelst plan for den nærmeste fremtid. Derimot klynget jeg meg så langt som snøret rakk til håbet om at forsynet måtte hjelpe meg til å få kulden på land. Senere skjønnte jeg at miraklet isåfall neppe kunne ha vært mindre enn at laksen hadde fått solstikk, slag eller en annen brå død, ti jeg hadde ikke engang en hov med meg.

Stunden ridset en sorgens rune i mitt sind, og det var en nedbøyet mann som vendte hjem til leiren.

Episoden innebar imidlertid ikke at vi ikke senere fikk laks. Jo med enkle midler hvori de småmaskede garn spilte hovedrollen oppfant og utviklet vi etterhvert en fangstteknikk som ga rike resultater. Hadde vår plutokratiske forgjenger kunnet skue sine etterfølgeres gjerninger, hadde han sikkert ansett oss som representanter for et eller annet steinalderfolk. Og ved en enkelt anledning kunne han nesten bokstavelig talt ha hatt rett i sin antagelse. Vi hadde fått drevet en laks oppi et hjørne og snøret den slik inn med flere garn utenpå hinannen at dens bevegelsesfrihet var nokså begrenset. Men det var fremdeles problemer å løse før vi kunne se den i gryten. Da grep Olaf som så ofte før til stenen og svimeslo den med et eneste kast.

Vi følte oss i slekt med urmennesket når det måtte bruke hele sin snille og oppfinnsomhet for å tilpasse seg naturen og finne midler til å hente sin næring fra dens dyp. Men da vi ikke hadde noen tradisjon å bygge på, ble det ofte store sprang i utviklingen. Fangstmetoder som vi den ene dagen syntes var geniale ble den neste kassert som ubrukbare. Det var stadig nye problemer å sysle med og dagene løp ifra oss.

Min 2. assistent var en ung juridisk student som med iver og interesse

gikk til sin gjerning. På sitt lyslokkede hode hadde han en vidbremmet cowboyhatt og på bena langskaftede lyse pjekser som hittil var det mest synlige resultat av vårt samarbeid med finnene. En trang forhistorisk lærtrøye fremhevet på den riktige måte hans slanke, elegante skikkelse. Han hadde sans for sitt utseende og ble i det hele et malerisk og adspredende syn for betraktningen. Ved en enkelt anledning fikk han også ellers en forgrunnsinteresse som ikke sto i forhold til hans virkelige betydning. Etter et par dages mildt sommerregn var elven svulmet adskillig opp, og da vi skulle passere et av våre vanlige vadesteder ble studenten for lettvektig og fikk på et øyeblikk sjaltet ut sine selvbestemmende krefter. Han for i fin fart nedover strømfaren, gjorde en flott sving i en bakevje og formelig tok sats utover et litet skummende stryk. Snart så vi luggen over vannet og snart pjeksene mens hatten foretok sin egen individuelle reise med adskillig mere dempede og elegante bevegelser. Ferden bød på adskillig oppmuntrende og komiske detaljer som ble grundig analysert og drøftet etterpå. Under oppførelsen dominertes vi helt og holdent av tragedien, og det var med udelt lettelse vi så ham lande på en grunne og klore seg fast i sandkornene. Han var adskillig fortumlet og også temmelig pjusket å se på, men ellers i beste velgående. Han er nå en ung lovende byråsjef og kan med føye si at han i en kortere tid av sitt liv har ført en nokså omtumlet tilværelse.

Elven bandt dagene sammen. Fastleggelsen av dens djupål var målet for våre faglige undersøkelser, dens dove tone lullet oss i søvn om kvellen og var det første bud om en ny dag. Fra dens dyp hentet vi vår næring og i dens løp fant sinnet ro og tankene veie. Det lå et evighetsmål av skapende krefter mellom dråpen på gråberget, dryppet fra fonnen og det smeltende snekorn til de strømmende masser, som evig bæres mot havet. Og solspillet i de tusen dråper som la sølvstriper i vannet ble som en signing av den skapte fylde.

Etter at vi en dag var kommet over en nesten varm bjørnebosso tråtte også tankene på skogkongen mere i forgrunnen. Jeg tror ikke noen av oss egentlig var seg klart bevisst om det var ønsket eller ikke ønsket dette nære naboskap. Bjørn er nå bjørn, og selv om de i og for seg var besjelet av et fredelig sinnelag, kunne det dog hende at vi uforvarende kunne vasse borti en sovende gubbe som morgengretten kunne utdele noen uoverveide dasker. For at ikke vår livstråds lengde skulle være avhengig av en tilfeldig

morgenstemning, begynte vi som etter avtale å markere vår ferd på en mere iørefallende måte enn tidligere. Vi snakket mere og la et ettertrykk på ordene som de innholdsmessig slett ikke fortjente. Og da vi aldri talte om det, tror jeg at hver enkelt av oss gikk ut fra at begrunnelsen for den mere høyrøstede innstilling var en individuell hemmelighet.

Det ble imidlertid leirens yngste og mere periferisk tilknyttede medlem som fikk oppleve det møte som vi både hadde gruet oss for og gledet oss til. Under en av sine ukentlige vandringer til leiren med post og brød sto en engasjert unggutt fra bygden plutselig ansikt til ansikt med to store bjørne. Han var fremdeles nokså forstyrret da han kom til leiren, og han hadde vanskelig for å gi en klar beretning om møtets faktiske og detaljerte forløp. ”Jeg ble så redd at jeg mistet vettet” sa han, ”og håret reiste seg på hodet mitt”. Imidlertid hadde han hverken mistet brødet eller brevene, og det var jo ved anledningen viktigere enn vettet. På mitt spørsmål om hatten også fulgte med da hårene reiste seg, så han først forbløffet og senere lettet ut, hvoretter han fornuftig nokk bemærket at han visst ikke hadde vært så forfærdelig redd allikevel.

At bjørnene endelig ble levendegjort i noe mere faktisk enn tråkk og veier var både en befrielse for tanken og en bekreftelse på solide overlegninger. Det skapte også hos hver enkelt av oss bevisste ønsker, og ordene falt igjen dempet under våre sparsomme samtaler.

Vi flyttet lengere inn i dalen, til nye sjøer og loner til moltgule myrer og bølgende fjellvidder over glissen skog. Det var ville svaner på vannene og vingsår grågås i bortgjemte viker. En og annen rendott kom fram på fjellskrenten så hornene sto som kratt mot himmelen. Men gresset var blitt brunere og kortere og røbet ikke lengere tråkk og far. Det hele var nytt og allikevel gammelt. Det var kjente toner fra nye strenge. I stille stunder føltet det som vemot.

Det hender at inntrykkene fra livet på fjellet og de frie vidder løper sammen til et enkelt bilde. Da stiger den fram igjen den øde grensedalen med et sus av skog og villmark.

Det er som en lengsel - - - -